ТЕЗМӘ КУШМА ҖӨМЛӘЛӘР

Белем һәм күнекмәләрне ныгыту этабы

Дәрес максаты

1) *Белем бирү* – тезмә кушма җөмләләр турында гомуми мәгълүмат бирү;
2) *Күнекмә формалаштыру* – тезмә кушма җөмләләрне аера белү, аларга синтаксик анализ ясау һәм сөйләмдә куллану күнекмәләрен булдыру;
3) *Тәрбияви максат* – төрле мәкаль-әйтемнәр һәм хәдисләр ярдәмендә укучыларда хезмәткә хөрмәт, тырышлык, сәламәтлеккә сакчыл караш кебек әхлакый сыйфатларны тәрбияләү.

Тест сораулары

1. Кайсы билгеләмә тезмә кушма җөмләләргә туры килә?

а) үзара ияртү юлы белән бәйләнгән җөмләләрдән тора;

ә) гади җөмләләре үзара кушымчалар ярдәмендә бәйләнә;

б) гади җөмләләре үзара янәшә тору юлы белән бәйләнә;

в) үзара тезү юлы белән бәйләнгән җөмләләрдән тора.

- 2. Теркәгечле тезмә кушма җөмләнең гади җөмләләре нинди чаралар ярдәмендә бәйләнә?
- а) интонация ярдәмендә;
- ә)   тезүче теркәгечләр белән;
- б) теркәгеч сүзләр ярдәмендә;
- в) ияртүче теркәгечләр ярдәмендә.

- 3. Теркәгечле тезмә кушма җөмләнең гади җөмләләре арасында нинди тыныш билгесе куела?
- а) нокталы өтер;
- ә) өтер;
- б) сызык;
- в) ике нокта.

- 4. *Бай дигән даны бар, тик чыкмаган җаны бар* дигән җөмләнең төрен билгеләргә.
- а) гади җөмлә;
- ә) теркәгечле тезмә кушма җөмлә;
- б) иярченле кушма җөмлә;
- в) теркәгечсез тезмә кушма җөмлә.

- Теркәгечсез тезмә кушма җөмләнең гади җөмләләренең бәйләүче чаралары?
- а) кушымчалар;
- ә) мөнәсәбәтле сүзләр;
- б)   санау һәм каршы кую интонациясе;
- в) янәшә тору юлы.

- *Ашарга чакырдылар кермәдем* җөмләсендә нинди тыныш билгесе куела?
- а) өтер;
- ә) сызык;
- б) ике нокта;
- в) тыныш билгесе куелмый.

Бирелгән җөмләләргә синтаксик анализ ясарга:

- *1) Тугры бул, холкың да кешеләргә изгелек эшли торган булсын.*
- *2) Матурлык түйда кирәк, ә мәхәббәт көн дә кирәк.*
- *3) Хезмәтнең тире ачы – җимеше татлы.*
- *4) Сәламәтлек – җәүһәр, ләкин ул тиз югала.*
- *5) Эшләгез, булдыра алган һәркемнең эшләре дә уң булыр.*

- Дөрес җаваплар:
- *1) Тугры бул, холкың да кешеләргә изгелек эшли торган булсын*.
- Бу теркәгечсез тезмә кушма җөмлә, ике җөмләдән тора: беренчесе – *Тугры бул*, икенчесе – *холкың да кешеләргә изгелек эшли торган булсын*. Бәйләүче чара – санау интонациясе.
- Схемасы: [1] , [2].

- 2) *Матурлык түйдә кирәк, ә мәхәббәт көн дә кирәк.*
- Бу теркәгечле тезмә кушма җөмлә, беренче җөмлә – *Матурлык түйдә кирәк*, икенчесе – *ә мәхәббәт көн дә кирәк*. Бәйләүче чара – *ә* каршы куючы теркәгече.
- Схемасы: [1], ә [2].

- 3) *Хезмәтнең тире ачы – җимеше татлы*.
- Бу теркәгечсез тезмә кушма җөмлә. Беренче җөмлә –*Хезмәтнең тире ачы*, икенчесе – *җимеше татлы*. Бәйләүче чара – каршу кую интонациясе.
- Схемасы: [1] - [2].

- 4) *Сәламәтлек – җәүһәр, ләкин ул тиз югала.*
- Бу теркәгечле тезмә кушма җөмлә, беренче җөмләсе -- *Сәламәтлек – җәүһәр*, икенчесе -- *ләкин ул тиз югала.* Бәйләүче чара – *ләкин* каршы кую теркәгече.
- Схемасы: [1], *ләкин* [2].

- 5) *Эшләгез, булдыра алган һәркемнең эшләре дә уң булыр.*
- Бу теркәгечсез тезмә кушма җөмлә, беренче җөмләсе – *Эшләгез,* икенчесе -- *булдыра алган һәркемнең эшләре дә уң булыр.* Бәйләүче чара – санау интонациясе.
- Схемасы:[1], [2].